

Eenentwintigste jaargang

Trimestrieel tijdschrift

December 2006

Afgiftekantoor: 1755 Gooik

ISSN 0776-4103

Bijzondere bijlage 74

Uitgave van de Heemkundige Kring

Leerbeek Ontstaan van een dorp

Agnes De Bie

*Verantwoordelijke uitgever: Jean-Paul De Loecker, Koekoekstraat 41, 1755 Gooik
Alle foto's: Wilfried De Doncker, tenzij anders vermeld.*

LEERBEEK

Ontstaan van een dorp

Agnes DE BIE

I. PLAATSNAMEN

Leerbeek

afkomstig van "Laarbeek" -Oude benaming van de huidige Bosbeek.

Germaans "hlari-baki" = beek in bosachtig moerassig terrein.

Mogelijk ook al een reïnterpretatie van het Indo-Europees "(a)l" = de schitterende met suffix "ar". (water geeft licht, energie, is sprankelend) .

"Laar" betekent ook een laaggelegen open plek in een bos, zodat algemeen wordt aangenomen dat Leerbeek = open plek in het bos bij de overgang van de (Laar)beek.

Broek

moeras, zie "Nattenbroek"

Cauchie

Kossie: Oude benaming voor de Edingse Steenweg.

Afleiding van de vroegere naam "Chaussée de Brunehault" - (tot de fusiewet de latere Bruneaustraat) die door de Franken aan Romeinse weg Asse-Bavay gegeven werd. Brunehault verwijst naar de legendarische Frankische koningin Brunhilde. Door verwarring tussen haar en de godin Brunhilde, één van de Walkuren, werd haar bij de aanleg van Romeinse wegen toverkracht toegeschreven. De oudste benaming van de weg is Cauchie Brunehault. Het woord Cauchie is Picardisch en leidde tot het Franse Chaussée en onze Kassei.

Kester

De meest gehoorde uitleg: Latijn castra = "legerkamp" stelt talrijke problemen. De Romeinen gebruikten "castra + plaatsnaam" .Op 75 vierkante meter konden ook maar ca. 25 soldaten gelegerd worden wat te weinig was om van een echte Romeinse versterking te spreken. Misschien sloeg het woord op Laat-Romeinse sperforten, bemand door Germaanse hulptroepen.

Kestergat

toegangsweg tot Kester

Kestergewoud

een administratieve eenheid met één meier en drie burgemeesters.

Omvatte: Kester, Oetingen en Herfelingen.

Kwadebeek

kleine of slechte beek.

Putbeek

Indo-Europees "peit" = slijk. In 1611 spreekt men nog over de "Pedebeke" .

Peit = pit = pede = put + beek, geeft dus een slijkerige beek.

II. SITUERING EN BEVOLKING

1. Situering

Leerbeek is gelegen in centraal Pajottenland en sinds 1977 een deelgemeente van Gooik. Tot de fusiewet is Leerbeek - alhoewel maar 427 ha groot - steeds *een eigen entiteit* geweest, onafhankelijk van de grote burens Gooik, Kester, Lennik of Pepingen.

Gelegen naast de grens van Henegouwen (Kester) en het land van Edingen is Leerbeek, *via de abdij van Nijvel, steeds Brabants* geweest. Deze abdij (gesticht rond 650 door Ida en Gertrudis, respectievelijk weduwe en dochter van Pepijn van Landen) beschikte in Brabant over uitgestrekte gronden die bekend stonden als "*Diets Domein*" en waarvan de inkomsten onder de naam "Prebenden van Brabant" door haar werden geïnd.

Via het wereldlijk *voogdijschap* over deze kerkelijke goederen palmde de *hertogen van Brabant* de Nijvelse eigendommen in en gaven Leerbeek vanaf 1223 *in leen aan de Heren van Edingen* die het echter nooit in hun Land hebben ingelijfd.

Samen met Bellingen, Beert, Bierk, Bogaarden en Pepingen vormde Leerbeek "*Klein Waals Brabant*", verzamelnaam voor de Brabantse enclaves in Henegouwen bekend onder de naam "*Romant Pays de Brabant*"

Parochiaal behoort Leerbeek tot de *dekenij van Pepingen*. De *patroonheilige is Sint-Pieter*, één van de oudste patroonheiligen. Ook *Sint-Antonius* wordt er als patroonheilige aanbeden, dit heeft te maken met de akkerbouw en veeteelt, vroeger de voornaamste inkomstenbron in Leerbeek.

Een sprekend beeld: de steile vallei van de Bosbeek in zijn brongebied. Met op de flank langs de huizen de Kattestraat, een voormalige houtweg naar het Lombergbos.

2. Bevolking

De tellingen van de behuizing geven volgende cijfers:

- in 1437: 50 huizen, waarvan 21 van armen
- in 1464: 56 huizen
- in 1472: 49 huizen
- in 1480: 43 huizen
- in 1492: 20 huizen
- in 1496: 31 huizen, waaronder 9 van armen en 4 leegstaande
- in 1526: 62 huizen plus één leen, verdeeld in 35 getaxeerde huizen, 2 leegstaande, 9 pacht-hoven, 13 van armen, 3 van geestelijke instellingen.
- in 1900: 127 huizen met 615 inwoners

Leerbeek had in vergelijking met andere dorpen van dezelfde omvang een grotere bevolking. De reden hiervoor was de *ligging van de dorpskom aan de Cauchie* die als Trekbaan fungeerde. De *schommelingen* in het aantal huizen, zijn te wijten aan *oorlogen en epidemieën*, vooral na 1480 met de opstand tegen aartshertog Maximiliaan van Oostenrijk en de belegering van Halle. Door haar ligging op de oude Romeinse baan had Leerbeek hiervan meer te lijden had dan andere dorpen wiens dorpskommen niet naast de Cauchie gelegen waren.

De ligging van de dorpskom op de Romeinse Baan had dus zowel voor- als nadelen.

De laatste jaren stagneert of vermindert het aantal inwoners als gevolg van de schaarse en dure bouwgronden.

- in 1995 : 1.128 inwoners
- in 2003 : 1.105 inwoners

III. BODEMGESTELDHEID EN LANDSCHAP

1. Bodemgesteldheid

De bodem bestaat hoofdzakelijk uit een *afwisseling van klei- en zandlagen*, die hier werden afgezet tijdens het Tertiaire Tijdperk, zowat 12 miljoen jaar geleden. Het ganse gebied werd toen nog overspoeld door de zee.

Wanneer de Diestiaanzee zich teruggetrokken had, kon de reliëfvorming beginnen. De Kesterberg is een "*getuigheuevel*" van een vroegere zandbank in deze zee. Doordat deze zandbanken veel ijzerdeeltjes bevatten, oxydeerde hun top tot een harde roestlaag die hen beschermde tegen erosie.

In het Kwartair, tijdens de laatste ijstijden (40.000-15.000 jaar geleden) voerde een sterke noordenwind een *dikke leemlaag* aan die vooral in de valleitjes bleef liggen en het Pajottenland zo vruchtbaar maakte.

Op de Kesterberg werd deze leemlaag van de hellingen afgespoeld, zodat daar de ondergelegen minder vruchtbare zandlaag boven kwam te liggen, waardoor we spreken van de "Kesterheide".

2. Landschap

Het landschap is sterk golvend met hoogteverschillen van 37 tot 112 meter en doorsneden met *kleine assymetrische valleitjes* die waterrijk zijn en dus bezet met *weilanden* met talloze populierenrijen en -aanplantingen, met hier en daar nog hagen en wilgen langs de perceelsgrenzen.

De goed ontwaterde *lemen heuvelruggen* daarentegen vormen een aaneengesloten geheel van open *akkers*, zonder noemenswaardige begroeiing langs de perceelsgrenzen.

Een poëtisch beeld van de parochiekerk. (Foto Johnny Van Bavegem)

Hierdoor krijgen wij een *typisch kerndorp in een halfgesloten landschap met een landelijk en agrarisch karakter, met weiden in de assymetrische valleitjes en akkers op de hellingen*.

De bewoning is *geconcentreerd rond de dorpskern*. De grootste *hoevecomplexen* situeren zich in het *oostelijk* gedeelte van het dorp, in het afwateringsgebied van de Zenne, meestal op de overgang van weiden naar de drogere akkers.

Naar het *westen toe stijgt het reliëf* tot boven de 100 meter in de nabijheid van de *Kesterberg* die tot de *waterscheidingskam tussen Dender- en Zennekom* behoort.

Het water uit het Leerbeekse waternet mondt uit in de uit St.-Kwintens-Lennik komende Vosbeek om via de *Zuun* in Anderlecht de *Zenne te bereiken*.

Kenmerkend voor Leerbeek zijn de 4 parallel lopende zijbeken van de Vosbeek die het landschap in 5

lange stroken verdelen waartussen een kleine heuvelrug is gelegen: De Oude Vijverbeek, de Bosbeek, de Putbeek en de Lange putbeek.

BESLUIT

Leerbeek kenmerkt zich vooral door:

- Een eigen entiteit
- Een eigen structuur tussen 4 parallel lopende beken.
- Het behoren tot het Diets domein van de abdij van Nijvel.
- De ligging van de dorpskom op de Romeinse weg.

IV. ONTSTAAN

1. Geografisch

Larebeek-Leerbeek slaat op een beek in een open plaats in het bos.

In de vroegste periode slaat dit "*laar*" niet op het ganse dorp, maar op de ***open plek aan de voet van de beboste Lomberg (Kesterberg)***, waar de bronnen van de Leerbeek (huidige Bosbeek) liggen. Aanvankelijk dus een *strook nabij de dorpskom, aan de bronnen van de Laarbeek*, werd de naam van deze open plek later op het *ganse dorp* overgedragen.

De dorpskom van Leerbeek ontstaat bij de overgang van de Laarbeek door de Romeinse baan Bavai-Asse, in het dal tussen de Kesterberg en de Hogenberg.

*Dat hier één van de weinige dorpskommen naast de Romeinse baan werd gevestigd moet worden verklaard door de overgang van de beek tussen twee heuveltoppen, in een dal dat met een hoogtecurve van 53 m. zeker **geen moerassig gebied** vormde.*

Brongebied van de Larebeek aan de voet van de Kesterheide. Hier lag het laar waarnaar het dorp genoemd is.

De belangrijkste oude wegen zijn:

- **Cauchie**

huidige Edingse Steenweg, (zie hoofdstuk I. Plaatsnamen.) Dat de Cauchie een sterke invloed heeft uitgeoefend op de dorpsvorming van Leerbeek blijkt vooral door de regelmatige behuizing en gelijkmatige perceelverdeling langs de baan. Wanneer de Cauchie elders een onbehuisde Trekbaan was, dan ligt in Leerbeek het accent op de behuizing erlangs.

- Brusselstraat (huidige Winnepenninckx-straat inbegrepen).

Zij vertrekt in rechte lijn van de dorpskom naar Lennik en loopt over Gaasbeek naar Brussel. Volgens Verbesselt zou de benaming "Brusselstraat" uit een latere tijd dateren nl. bij het ontstaan van de steden. In de vroegere Frankische periode had de verbinding met Brussel inderdaad geen zin maar was het wel heel logisch Leerbeek te verbinden met Lennik, de hoofdplaats van het gewest.

De Bosbeek, de vroegere Larebeek, niet ver van zijn bron.

- Weg naar Gooik:

via de huidige Kwadebeekstraat, Kerkveldstraat en Bosstraat - speelde een belangrijke rol bij de aanleg van de hoven te Kwadebeek en Nattebroek - en vormde op het kruispunt met de Cauchie een kleine dries. Temidden van deze dries stond een oude kapel in het midden van enkele huizen.

- Kattestraat

verbindt Leerbeek-dorp met de Kesterberg of Lombergbos. Deze oude weg mag zeker een "houtweg" genoemd worden wegens zijn verbinding naar het bos waar de mensen zich van hout bevoorraden.

De nieuwe Steenweg Halle-Ninove werd pas aangelegd in 1836-1842 en heeft dus geen enkele rol gespeeld bij het ontstaan van Leerbeek.

2. HISTORISCH

Pre-historisch

Het heeft weinig zin ons af te vragen wie de oudste bewoners waren, nomadische stammen van jagers en voedselverzamelaars laten immers weinig sporen na. Toch zijn er in de buurt, op de **Kesterheide, voorwerpen uit de Steen-, Brons- en IJzertijd** gevonden.

Het groot aantal scherven van huishoudelijk aardewerk, verbrande huttenleem en weefgewichten uit de *La Tène-tijd* (Late IJzertijd :500-57 v.Chr.) wijzen wel op een eerder *langdurige bewoning* in die tijd.

In Leerbeek zelf zijn er geen sporen van een zo vroege bewoning gevonden

Gallo-Romeins

We hebben hier te maken met een *één van de weinige dorpskernen naast de Romeinse weg Asse-Bavay* die als "Trekbaan" heel belangrijk was voor Leerbeek.

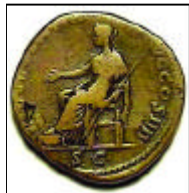
Het is mogelijk dat hier, wegens de vruchtbare grond, reeds voor het aanleggen van de Romeinse baan een nederzetting bestond zoals te Gooik en Lennik, maar in dat geval hebben de bouwers van de baan er geen rekening mee gehouden. Het tracé verloopt rechtlijnig, van berg tot berg, of er al dan niet een bewoning was.

Volgens Verbesselt is het niet uitgesloten dat de *concentrische perceelsverdeling rond de dorpskom* uit de Gallo-Romeinse periode dateert en hierop het dorp werd uitgebouwd.

Romeinse munten uit de 2de en 3de eeuw, gevonden in 1873 tegen het Lombergveld tonen in elk geval aan dat er reeds nederzettingen bestonden.

Resten van een Romeinse villa op de Steenberg te Gooik, niet ver van Leerbeek, werden in 1975 opgegraven en geven aanwijzing van de verwoesting ervan in de Gallo-Romeinse periode. Algemeen wordt aangenomen dat de binnenvallende Germanen heel wat verwoestingen aanrichtten maar de Romeinen niet verdreven.

Romeinse munten (Antonius Pius en Julianus) uit de omgeving van de Lombergheide.

Frankisch

In de 4de eeuw begint de Frankische kolonisatie. De "**Chaussée de Brunehault**" en het **Groeningenveld** (vroeger Deuringen = ingaheimnaam) verwijst naar deze tijd. Ook de domeinverdeling volgens het *mansussysteem* (indeling in blokken van ca 12 bunders, 1 bunder = 1 ha 14 ca) verwijst naar een continuïteit in de landbouw.

Tijdens de *Merovingische periode* begint de kerstening in onze streek. De grootgrondbezitters stichtten "*eigenkerken*" waarvan ze de opbrengsten zelf inden en ook de priesters benoemden.

Door de ligging langs de baan en de goede landbouwgrond werd hier waarschijnlijk reeds vroeg een **villakerkje of eigenkerk opgericht zoals in die tijd vaak gebeurde**.

Er werden ook *kloosters en abdijen* opgericht die door de landeigenaars met uitgestrekte *domeinen* begiftigd werden, en waarvan de abt/abdis vaak een familielid was.

Leerbeek wordt afhankelijk van de *St.-Gertrudisabdij te Nijvel*, Kester daarentegen van de *St.-Woutrude-abdij van Bergen*.

Volgens Verbesselt dateert de parochie Leerbeek uit de eerste helft van de 9de eeuw.

Het feit dat *de territoriale en de parochiale grenzen vaak niet samenvallen*, en de domeingrenzen de dorps- en parochiegrenzen naar Gooik, Pepingen en Kester overschrijden, doet vermoeden dat de parochie Leerbeek een creatie is over de oude domeingrenzen heen.

V. DOMEINVERDELING EN VOORNAAMSTE HOVEN

De vier parallel lopende waterlopen naar de Vosbeek verdelen Leerbeek in **vijf grote stroken**. Wat betreft de oudste indeling volgen wij best de *Tiendelopers gekend vanaf 1616*.

1. Het deel gelegen boven de oude Vijverbeek.

Al wat boven deze beek lag, inbegrepen wat over de Cauchie lag, werd steeds als één geheel beschouwd. Dit geheel omvatte als hoofdvelden: het Lombergenveld, het Gooikeveld, het Deuringenveld en Lombergbos. Dit bos, eigendom van graaf de Celles, was in 1837 reeds volledig gerooid.

Huidige straatnamen als *de Lombergstraat*, *Gooikeveldstraat*, *Groeningenveldstraat* (Deuringen-veld) en *Bosstraat* verwijzen naar de vroegere indeling.

De eerste twee straten liggen in Gooik. Ook de perceelsaanduiding van het **Lombergveld en het Gooikeveld liepen door onder Gooik**.

Van een bijhorend hof is geen enkel spoor terug te vinden.

2. Het deel tussen de oude Vijverbeek en de Bosbeek met bijhorend “Verbrand Hof”.

In dit gedeelte ligt de "Molenkouter" = kouter behorend tot de molen. Deze molen was de **enige watermolen van Leerbeek** en stond op de samenloop van de Bosbeek met een kleine zijbeek uit het Nattebroek zodat er zeker voldoende water was.

Tevens bedraagt het waterverval op de Bosbeek van aan het dorp (53 m) naar de Vosbeek (36 m) in rechte lijn 17 m. wat voldoende is om op de middenloop een **watermolen** te vestigen.

Waar vroeger de watermolen stond, wordt nu met een rietveld het water van de Bosbeek op een natuurlijke manier gezuiverd.

Op de kaart van VDM zien we op perceel 185 een *langwerpige "molenvijver"* waar de oorspronkelijke watermolen zou geweest zijn.

Bij deze watermolen hoorde ook een *Neerhof dat wij kennen als "Verbrand Hof"*, door Van Der Maelen ook het "Hof te Zoetebeek" geheten.

Volgens het kadaster van 1837 besloeg dit hofcomplex met gebouwen, hovingen, molen, boomgaarden, hofmeersen en vijver een oppervlakte van 5 ha 51 a 50 ca en bezette het midden-gedeelte van Leerbeek.

Het was toen eigendom van graaf de Sayve van Brussel die samen met graaf de Celles de grootste grondeigenaar van Leerbeek was.

Wie de oorspronkelijke eigenaar was valt niet te achterhalen, maar de *abdij van Nijvel zou een mogelijkheid zijn*, daar zij in 1389-1426 te Leerbeek nog 41 mudden graan voor 3 jaar van haar cijnsgoed ontving. Het kapittel had er dus meer inkomsten dan in het grotere Pepingen waar ze slechts 28 mudden ontving voor een termijn van 9 jaar. (mud = ca. 3 hl)

Huidig "Verbrand Hof" Winnepenminckxstraat, 31

Gelegen in de vallei van de Bosbeek. Een mooie vierkantshoeve uit de 18de-19de eeuw met een complexe plattegrond en klokje op zadeldak (roepklokje). Langschuur met het jaartal 1869. Eigenaar: familie Schoriels.

Het "Verbrand Hof" gezien van op de oude weg Halle-Gooik.

3. Het deel tussen de Bosbeek en de Putbeek met “Hof te Kwadebeek” en “Hof te Nattebroek”.

In dit gedeelte gaan de hoogtecurven van 69 naar 35 meter door een klein dal naar de Vosbeek. In de weiden langs de Steenweg Halle-Ninove liggen twee pachthoven tegenover mekaar.

- *Hof te Kwadebeek* is gelegen aan de bronnen van de Putbeek of de Kwadebeek.
- *Hof te Nattebroek* is gelegen aan de bronnen van het Nattebroek.

Hoewel dus tegenover mekaar gelegen gaat het hier niet om een dubbelhof. Elk hof ligt aan een andere bron en heeft zijn eigen weiden en landbouwgrond. **De ligging aan de bronnen van een kleine waterloop is typerend voor de grote hoven van de streek.**

Ook hier zijn de oudste bezitters ervan tot nu toe ongekend.

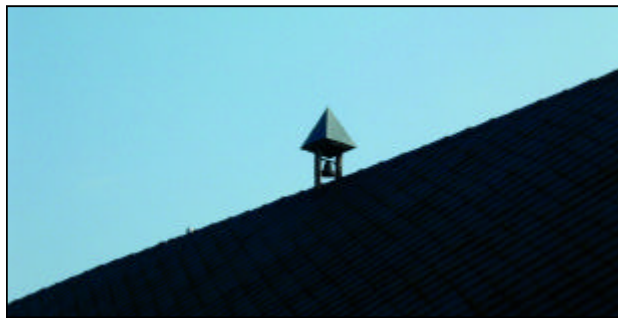
Ferraris rekende in 1770 beide hoven nog territoriaal tot Kester, maar parochiaal behoorden ze tot Leerbeek.

Volgens *Verbesselt, die zich steunt op een schepenbrief van de heerlijkheid van Bernard Van Orly te Leerbeek uit 1503*, zou deze heerlijkheid tot één van, of beide hoeven teruggaan. Dat deze bekende schilder en vriend van Margaretha Van Oostenrijk een heerlijkheid met schepenbank te Leerbeek bezat wordt inderdaad door twee schepenbrieven bewezen, maar of deze heerlijkheid het Hof te Kwadebeek en/of het Hof te Nattebroek betrof blijft een open vraag.

Huidig “Hof te Kwadenbeek” Kwadebeek-straat, 16

Gelegen aan de bronnen van de Kwadebeek/Putbeek. Het gebouw werd opgericht in 1765 maar het zijn de verbouwingen uit 1843 die de hoeve haar huidig aanzicht bepalen. Het woonhuis werd onlangs gerestaureerd. In de zwarte baksteen in de schuur vinden we de initialen van de toenmalige eigenaars: VDP = Van de Perre en APB = Angelia Peterbroeck.

Huidige eigenaar: familie Devos

Roepklokje op het Hof te Kwadebeek.

Huidige “Hof te Nattenbroek” Kwadebeek-straat, 17

Gelegen aan de bronnen van de Nattebroek = zijbeekje van de Bosbeek. De gebouwen zijn erg vervallen en verraden nauwelijks dat het hier een authentieke vierkantshoeve uit de 18de eeuw betreft met deels witgekalkte gevels.

Het woonhuis, met mooie arduinen deuroplijsting, had een klokje op het zadeldak. Inganspoort met traditionele duiventil en een langschoor met jaartal 1734. Is momenteel onbewoond en werd recentelijk verkocht. De nieuwe eigenaar is de stallen en schuren aan het restaureren.

4. Het deel tussen de Putbeek en de Lange Putbeek met “Hof te Putbeek”.

Dit gebied heeft eigenaardig genoeg steeds tot het grondgebied Henegouwen behoord, als een enclave binnen Brabant. Ferraris tekende in 1770 "Het Hof te Putbeek" onder Kester en dus territoriaal niet tot Leerbeek (Brabant) behorend.

Onderaan op de (Lange) Putbeek staat het "hof te Putbeke" in de Tiendelopers van 1611 gekend

als de "*erve des Cloosters van Roesbeke*".

De oudste vermelding dateert van rond 1300: Maria Van Rethel, Vrouwe van Edingen, stichtte samen met haar zoon Wouter te Rebecq (Roosbeke) een Gasthuis ter ere van O.L.V. en begiftigden het met vele gronden, waaronder 16 b. land te Pedebeke (Putbeek) onder Leerbeek en Kester gelegen.

Ook de bevestigingsbrief uit 1314 door bisschop Petrus Van Kamerijk beschrijft die bezittingen deels onder de parochie Kester, deels onder die van Leerbeek.

Dat de heren van Edingen het hof voor 1300 bezaten verklaart echter de "*Henegouwse enclave*" niet daar ze in Leerbeek en in Rebecq optraden als leenmannen van de hertogen van Brabant.

De enclave zou wel kunnen verklaard worden door het feit dat het domein van Sint-Waltrudis over de grens van Kester tot in Leerbeek doorliep. Het Hof te Putbeke zou dan voor een deel eigendom geweest zijn van die abdij en later met het Kestergewoud ingepalmd worden door de graven van Henegouwen die het in leen gaven aan de heren van Edingen.

Doordat deze heren zowel leenmannen van de Brabantse hertogen als van de Henegouwse graven waren konden ze zich door hun dubbelspel verrijken met gronden waarop ze helemaal geen recht hadden, in dit geval het volledige Hof te Putbeke.

Huidig "Hof te Putbeek" Putbeekstraat, 6

Gelegen op de noordelijke helling van de Putbeekvallei. Bakstenen kwadraathoeve met jaartal 1779 op de arduinen deuromlijsting. De verluchting van de stallen gebeurt door langwerpige smalle openingen die eruitzien als schietgaten. Eigenaar: Familie De Praetere.

Schitterend "Hof te Putbeek" met verluchtigingsgaten in de schuur.

5. De strook tussen de Lange Putbeek en de grens van Pepingen.

In deze strook lag een tweede hof te Putbeek dat door Ferraris onder Kester geplaatst wordt. De velden behoorden territoriaal tot Kester of Pepingen, maar parochiaal onder Leerbeek en vormden een afzonderlijke tiendenwijk waarin het kapittel van Sint-Goedele van Brussel deelde. Blijkbaar was dit een oude schenking, misschien van de Heren van Aa.

VI. OUDSTE VERMELDINGEN

- 966: Oudste vermelding - Keizer Otto I bevestigt de aanwinsten van de Nijvelse abdij in "Barebelxa".

Iedereen is akkoord dat dit geschreven "Barebelxa" op Larebeka-Leerbeek slaat. Daar Brabant in de 10de eeuw tot het Duitse keizerrijk behoorde vertegenwoordigde Otto I hier het hoogste gezag. De Nijvelse abdij vergrootte haar bezit met drie mansi, een boomgaard en weiden, wat toch een aanwinst van minstens 40 bunder veronderstelt bovenop hetgeen zij reeds bezat.

- 1138: Overdracht van het "Altare" aan de abdij van Nijvel.

Hierdoor bevestigt bisschop Niklaas de omzetting van het "Eigenkerkenbezit" in een parochie afhankelijk van de abdij. Dit gebeurde op aanvraag van de abdis Oda, samen met de overdracht van het "altare" van Pepingen. Hierdoor had de Nijvelse abdij recht op de kerkinkomsten "de tienden" en de pastoors-benoemingen. Wie de oorspronkelijke kerkheer was, komen we niet te weten.

Opmerking: In deze tijd bestond er nog geen echte overkoepeling van kerkelijke instellingen, de meeste abdijen of kloosters stonden op zichzelf. De abten/abdissen waren vaak leken (afkomstig uit adellijke families) die royaal leefden van de tienden die ze zich toeëigenden. Reguliere kanunniken waren zelfs niet gebonden aan de belofte van armoede en leefden in luxe buiten de abdij.

- 1161: Hazeka (Kanunnikes te Nijvel) schenkt bezittingen te Leerbeek aan het Convent van de abdij.

Deze schenking bevat naast een belangrijk deel van Leerbeek ook de tienden van het domein. Dat de tienden meer dan 20 jaar na de overdracht van het altare naar de abdij gaan is niet zo eigenaardig in deze tijd. Vaak was dit het gevolg van een tijdelijke inbeslagname of een beneficum door een plaatselijk heer of een lekenabt, in dit geval de familie van Hazeka.

Hazeka was afkomstig van Brussel en rechtstreeks verwant met de kasteleinen van Brussel. Ze was kanunnikes te Nijvel en tevens beheerder van de goederen der abdij.

De Schenking bestond uit:

1. een familiegoed, vrij van alle leen- en cijnsrechten = allodium,
2. een bos dat ze koopt van de zuster van Hildegardis = Lombergbos?
3. de tienden van het hierboven geschonken goed.

SCHENKING VAN HAZEKA - 1161

Ego, soror Hazeca, in sacri conventu nivellensis ecclesiæ a pluribus annis epacta, in pils, dorde et animo, tam pro me quam pro mees, propagare memoriaal, effecten tota devotione, beatam virginem Gertrudem meæ qualiscumque possessionis sacrale heradem sperans...

Ik, zuster Hazeca, in het gewijd klooster van de kerk van Nijvel sinds meerdere jaren opgeleid, in de hoop bij de gelovigen in hart en geest, voor mij zoals voor de mijnen, te bevorderen de gedachtenis, bereikt door algehele toewijding, [en] de gelukzalige maagd Gertrudis tot erfgename te wijden van om het even welk bezit van mij,

quicquid possidebam in Larbecca, meum scilicet allodium mei patrimonii ab avis et proavis, cum villa decima et omnibus appendiciis et portionem Hildegardis cum silva, sorori suæ Gertrudi oppignoratam, quam ab ea jure propinquitatis redimeram XVI narcis urgente Coloniensis ponderis, in elemosinam sint ulla reclamazione tradidi beatæ Gertrudi, ad augmentum prebendæ suæ congregationis.

Hoc ipsum domino Leonio, filioque ejus Waltero, MEIS PARTICIPIBUS astantibus tradidi...

alwat ik bezat in Larbecca, te weten: mijn eigengoed, van mijn familiegoed (afkomstig van) grootvaders en voorouders, met de tiende van de villa en alle afhankelijkheden, en het gedeelte van Hildegardis met het bos, aan haar zuster Gertrudis verpand, dat [ik] van haar [heb verworven] voor 16 Keulse zilveren marken overgedragen voor aalmoes [en] zonder enige reclamatie, aan de gelukzalige Gertrudis, tot vermeerdering van de prebende van haar congregatie.

Ik heb dat overgedragen terwijl heer Leonius en diens zoon Walterus, MIJN DEELGENOTEN (voogden, broers??) erbij stonden.

Actum est publice MCLXI indictione IX epacta XII, domino Frederico imperatore romans, domino Godefrido lovan[iensi] duce, domino Henrico præsule leodiens[i]; subsignatis testibus.

Signum Leonii et Walteri, filii ejus et Willem de Lopung et Evrardus de Rotavia et Balduinus et Hugo de Adengem.

Bekendmaking akte: 1161, indictie 9 epacta 12.

Tekenende getuigen: Heer Frederik; keizer van het heilig Roomse Rijk, heer Godfried; graaf van Leuven en heer Hendrik; prelaat van Luik.

Getekend door Leonius en zijn zoon Walter, Willem uit Loupoinge, Everard van Rèves, en Balder en Hugo van Edingen.

De oorkonde van Hazeka, vertaald door Kris Gettemans en Leopold Winckelmans.

Gevolgen van deze drie oorkonden

De abdij van Nijvel bezat vanaf 1161 in Leerbeek een territoriaal goed én de parochie. Dit is doorslaggevend geweest om Leerbeek onder Brabant te brengen en niet onder Henegouwen zoals het aanpalend Kestergewoud. Hazeka vermeldt als haar deelgenoten neven en nichten Van Aa. Deze kasteleinenfamilie vertegenwoordigde de graven van Brussel-Leuven. De voogden van de Nijvelse abdij kunnen hier dus alleen maar de latere hertogen van Brabant geweest zijn.

De getuigen in de oorkonde van 1161 vermelden op de eerste plaats de hertog en zijn kastelein Leonius. De heren van Edingen worden als laatste vermeld. Deze rangorde is belangrijk, dit betekent immers dat in 1161 de familie van Aa op de eerste plaats staat en de heren van Edingen nog geen voogd waren.

- 1223: Oorkonde van Ingelbertus van Edingen waarin schenking aan de abdij van Affligem door "De Laerebeka".

Volgens de Metingboeken van Affligem betrof het hier een eigendom van ca.16 bunder gelegen in het gebied tussen de Putbeek en de Lange Putbeek. Deze oorkonde is belangrijk omdat hierin de heer van Edingen voor het eerst optreedt als voogd van Leerbeek en als leenheer van het plaatselijk riddergeslacht "de Larebeca".

Dat Engelbert zich voogd te Leerbeek noemt is niet zo verwonderlijk. Hij was het ook te Kester en Herne in de Sint-Waltrudis-domeinen. Vermits een hoek van het domein Kester over Leerbeek liep (Hof te Putbeke) was het niet moeilijk om ook de voogdij over het Nijvels gebied te bekommen. Te Kester en Herne was hij leenman van de graven van Henegouwen, te Leerbeek van de hertogen van Brabant én terzelfdertijd van Henegouwen.

- 1245: Oudst gekende pastoor van Leerbeek

De parochie werd steeds bediend door wereldlijke priesters, voorgesteld door de abdij Nijvel en door de bisschop benoemd, zoals in 1138 werd bepaald. De oudst gekende pastoor van Leerbeek is Arnulphus, presbyter de Larbeka in 1425. Daarna volgt Jehan, curet de Larbecke, erfpachter van de cijzen van de abdij van Nijvel te Leerbeek.

Samenvatting

De abdij van Nijvel verwierf in Leerbeek in de 9de en 10de eeuw een domeingoed in de parochie.

Tijdens de hoogfeodale periode palmde de graven van Leuven-Brussel (de latere hertogen van Brabant) via het voogdijschap het Nijvelse bezit in en hun vertegenwoordigers, de kasteleinen van Brussel (= de heren van Aa), verwierven er bezittingen en inden de tienden.

De graven van Henegouwen kwamen in het bezit van de goederen van de St.-Waltrudisabdij, het "hof te Putbeek".

De oudste geschiedenis van Leerbeek draait rond vier hoofdrolspelers: de abdij van Nijvel, de kasteleinen van Brussel, de heren van Edingen en in mindere mate de plaatselijke adel "**de Larebeke**".

Parochiaal behoorde Leerbeek sinds 1138 tot het kerkelijk domein van Nijvel. Als Hazeka in 1161 haar erfgoed, zijnde de bezittingen van de kasteleinen, aan de Nijvelse abdij schenkt, bezat deze zowel territoriale als kerkelijke macht.

Bij de verdeling van het graafschap Halle werden nieuwe territoriale grenzen aangelegd, die vooral in het grensgebied Leerbeek-Kester-Pepingen de parochiale overlaptten en slaagden de heren van Edingen er in via de graven van Henegouwen en de hertogen van Brabant het voogdijschap in te pikken.

De plaatselijke edelen of ridders "**de Larebeke**", leenmannen van de heren van Edingen schonken onder druk van Englebert van Edingen hun eigendom aan de abdij van Affligem en werden verder onbelangrijk.

Parochiaal bleef de Nijvelse abdij de grote baas, ze inde de cijzen en de tienden vanaf het mid-

den van de 13de eeuw tot aan de Franse revolutie. Gedurende deze periode blijken er steeds moeilijkheden te zijn geweest bij restauratie of nieuwbouw van kerk en pastorie. Bij de herstellingen van 1725 en 1772 verplichtte de Raad van Brabant de abdij haar aandeel te betalen met als hoofdargument dat ze reeds vanaf 1161 in het bezit van de tienden was.

Administratief en gerechtelijk viel Leerbeek vanaf 1223 onder de heren van Edingen, die er echter niet in slaagden om Leerbeek in hun land te integreren. In tegenstelling tot Pepingen en Bellingen die onder Henegouwen ressorteerden, vormde Leerbeek samen met Beert, Bellingen, Bogaarden en Kestergat “Klein Waalsch Brabant”.

Wanneer de hertogen van Arenberg in 1607 het land van Edingen overnemen volgt Leerbeek niet, maar krijgt plaatselijke heren.

Leerbeek is steeds een buffer geweest tussen twee groten:

- tussen de Nijvelse St.-Gertrudis- en de St.-Woutrudisabdij in Bergen
- tussen Brabant en Henegouwen
- tussen het land van Gaasbeek en het land van Edingen.

Een typisch beeld is de kapel van de Stevenisten, te vinden in het centrum van Leerbeek.
(Foto Johnny Van Bavegem)

Bronnen

- Eeuwen des ondersheids. / BLOCKMANS & HOPPENBROUWERS - Amsterdam, Prometheus, 2002.
- Geogids Centraal Pajottenland. / Dr. P. DIRIKEN
- Geschiedenis van de Middeleeuwen. / JANSSEN H.P.H. - Utrecht, Spectrum, 2000.
- Gids voor Vlaanderen. / VTB-VAB - Tielt, Lannoo, 1995.
- Tijdschrift Heemkundige Kring Gooik nr. 6 - derde jaargang, tweede semester 1988.
- Overzicht van de plaatsnamen van het Pajottenland en de Zennevallei. / drs. ROOBAERT B - Cursus streekgidsen 2003-2004.
- Het Pajottenland als streekconcept voor ruimtelijke ontwikkeling. / FRANSSENS M. - cursus streekgidsen 2003-2004.
- Het Pajottenland. / VAN LIEDEKERKE M. - Leuven, Davidsfonds, 1999
- Het parochiewezen in Brabant tot het einde van de 13de eeuw. Deel XXIV. / VERBESSELT J. Brussel, 1993.
- Het verhaal van pastoor Winnepenninckx. / DE SMEDT, J.- Gooik, Heemkundige Kring, 1999.

